

Sentida lämningar i kvarteret Sämssmakaren, Arboga

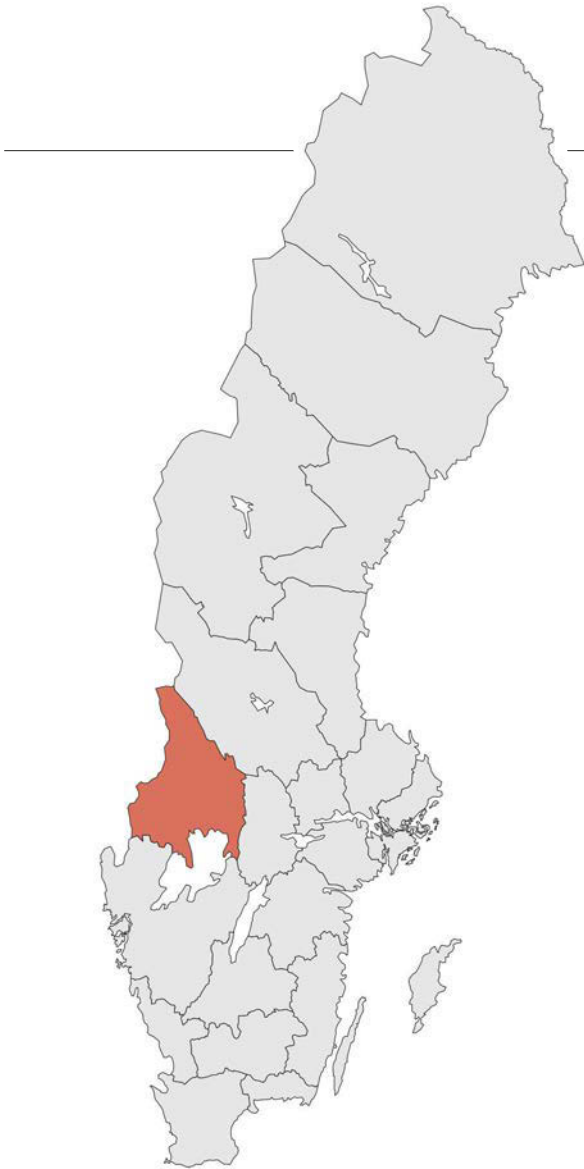
L2004:3307

Sämssmakaren 5, Arboga stad och kommun
Västmanland

Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Sverige med
Västmanlands län markerat i rött.

© 2026 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2025:47
Lst dnr 431-991-2023

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Ebba Knabe
Grafisk form	Mikael Johansson
Omslagsfoto	Innergård Kvarteret Sämskmakaren. VLM A 1559 Arboga museer
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2025:47

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Sentida lämningar i kvarteret Sämssmakaren, Arboga

L2004:3307

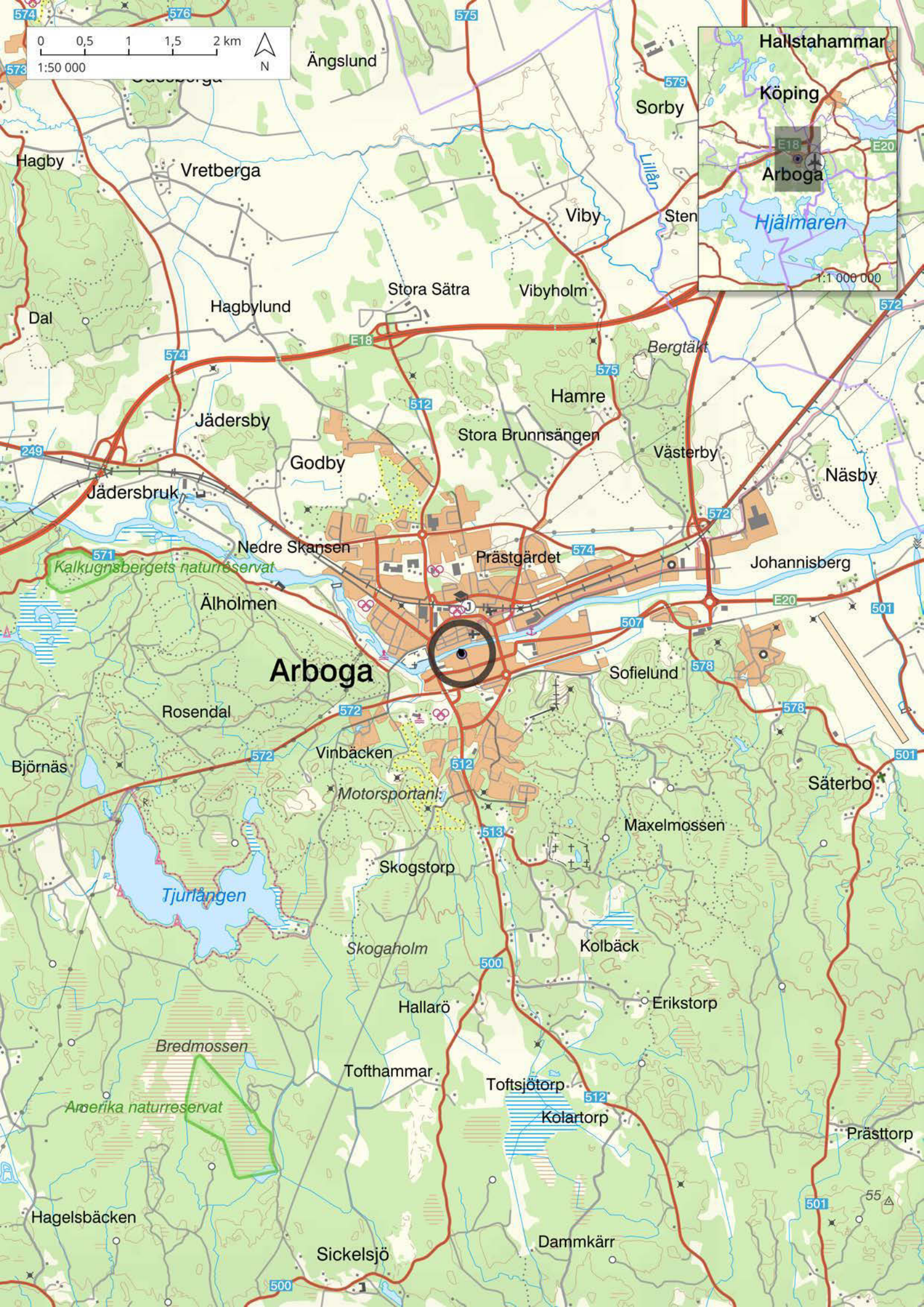
Sämssmakaren 5, Arboga stad och kommun
Västmanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-991-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Historiskt kartmaterial	9
Tomtagare	12
Tidigare arkeologiska undersökningar	12
Syfte och målgrupper	14
Metod och genomförande	14
Resultat	14
En återupptäckt källare	19
Pålning	23
Tolkning	26
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	28
Tekniska och administrativa uppgifter	29
Referenser	30
Förteckning över figurer	31
Förteckning över bilagor	31
Bilagor	32
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	32
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	33

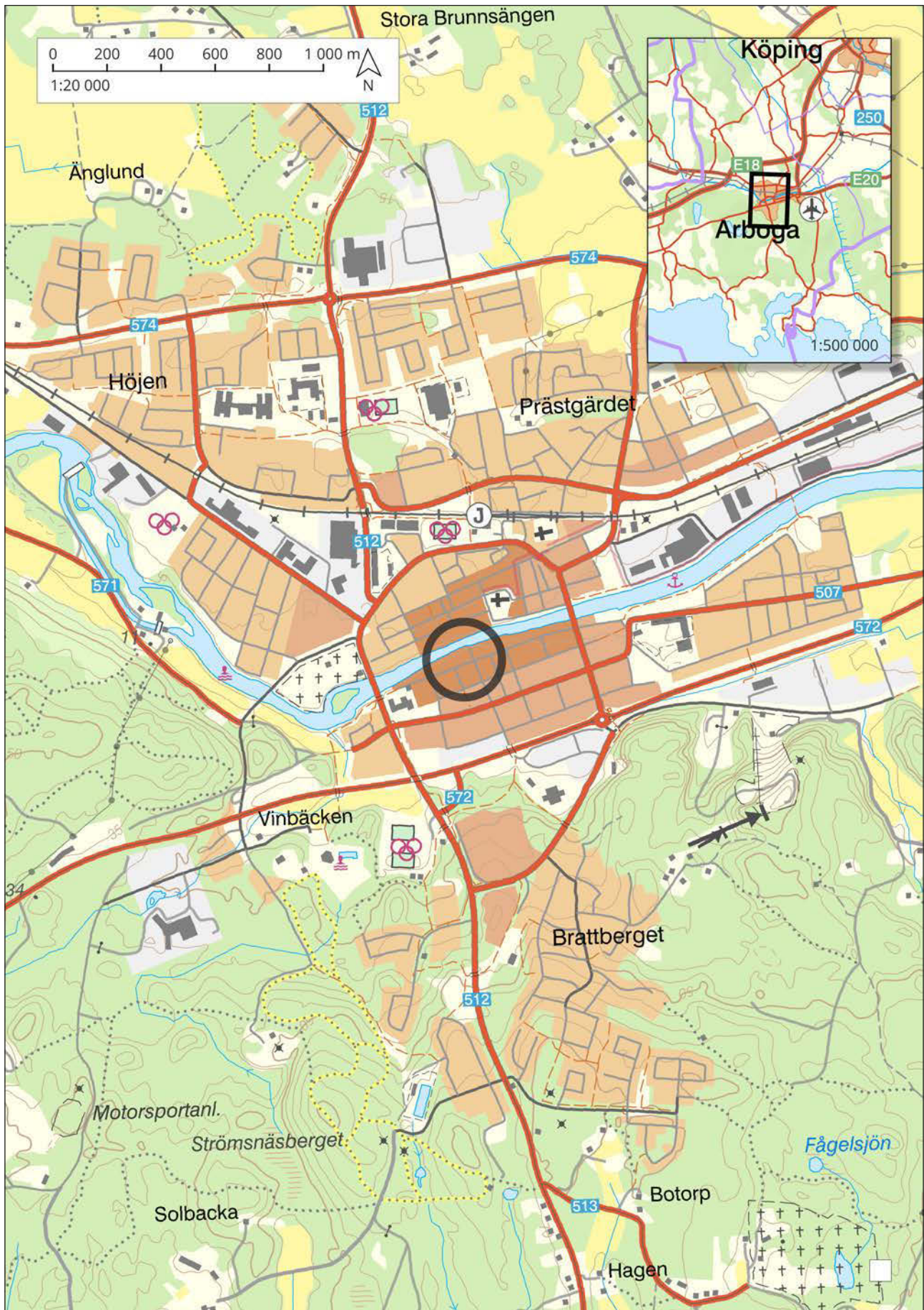
SAMMANFATTNING

I samband med nybyggnationer inom fastigheten Sämssmakaren 5 utförde Arkeologgruppen en schaktningsövervakning av de markingrepp som skedde inom fastigheten. Schaktningsövervakningen pågick i etapper från maj 2023 till maj 2024. I arbetet ingick också att dokumentera pålning som utfördes utmed Storgatan. Förutom pålningen så skedde schaktningen till största del i matjord och omrörda massor. De anläggningar som framkom var av sentida karaktär och kan spåras till den bebyggelse som finns avtecknad på 1879 års stadsplan. Under en befintlig gårdsbebyggelse upptäcktes en igenlagd stenkällare som omnämns vid 2004 års förundersökning av fastigheten. Källaren tömdes och dokumenterades i den mån det var möjligt.

INLEDNING

I samband med schaktning och pålning inför nybyggnation inom fastigheten Sämssmakaren 5 har Arkeologgruppen utfört en schaktningsövervakning. Markarbetet pågick under 2023 och 2024. Beslut i ärendet fattades av Länsstyrelsen i Västmanland 2023-04-14. Kostnadsansvaret bars av fastighetsägaren Gustav Öberg RMG i Arboga AB.

Figur 1 (föregående sida). Översiktskarta med aktuellt område inom grå cirkel. Skala 1:50 000 med instick i skala 1:1 000 000.

Figur 2. Översiktskarta med aktuellt område inom grå cirkel. Skala 1:20 000 med instick i skala 1:50 000.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Arboga är på många sätt en unik stad. Dels på grund av att det finns många kvarstående medeltida byggnader. Dels på grund av att mycket av stadens utformning antas ha reglerats redan under medeltiden, till skillnad från majoriteten av svenska städer som reglerades under 1600-talet. Från Arboga finns också värdefulla medeltida och tidig moderna historiska källor i form av tänkeböcker.

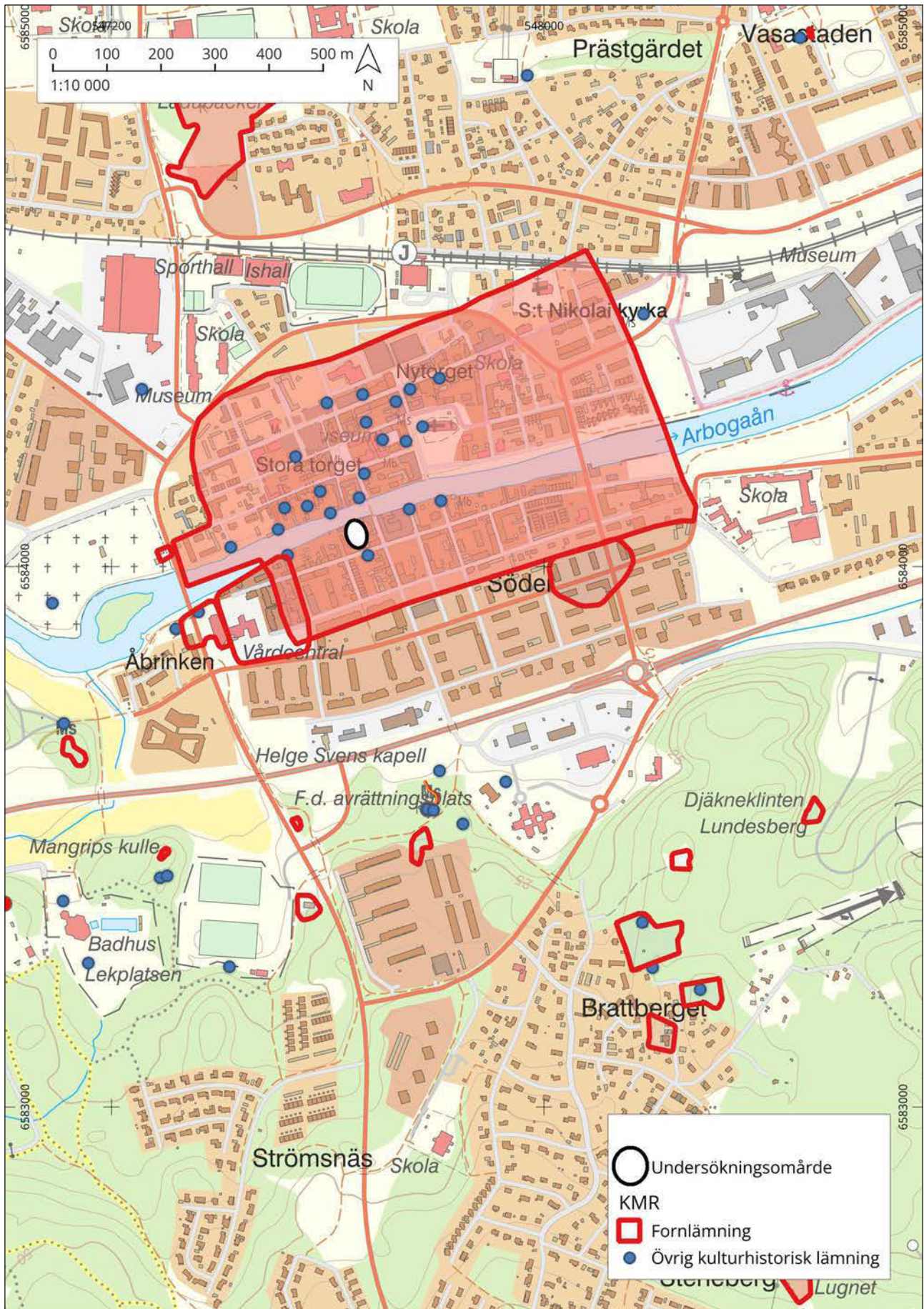
Arbogas äldsta bevarade byggnad är Uppkyrkan (nuvarande Sankt Nicolai kyrka) som troligtvis stod färdig redan i början av 1200-talet. På 1280-talet anlade Franciskanerorden ett kloster och det äldsta belägget för klostret är ett testamente från år 1286 där "*fratribus in Arbugæ*" nämns. Testamentet är också den äldsta skrift där namnet Arbugæ nämns. Detta indikerar att det redan på 1280-talet fanns en stadsbildning vid Arbogaån (Bergold 2011). Från 1290-talet nämns i källorna köpmän i Arboga och från år 1330 känner man stadens sigill, vilket tyder på att det då fanns en fullt utvecklad stad (Nordström 2015).

Under hela medeltiden, såväl som i tidigmodern tid, hade staden en viktig funktion som handels- och omlastningsplats för järnmalmstransporterna från Bergslagen till Stockholm (Nordström 2015).

Klosterkyrkan (den nuvarande Heliga Trefaldighets kyrka) byggdes i början på 1300-talet och Franciskanernas kloster i Arboga fick ställning som huvudsäte i Norden (Bergold 2011). Under medeltiden byggdes ytterligare några kyrkor, Sankt Olofs kyrka och Sankt Nicolai kyrka som båda försvunnit samt Helgeands kyrka, nuvarande rådhuset.

Än idag finns ett antal bevarade medeltida byggnader. Exempel är: Sankt Nicolai kyrka, Heliga Trefaldighets kyrka, Helga Kors kapell, Rådhuset (tidigare Helge Andes kyrka) och ett stenhus i Olof Ahllöfs Park. Under marknivå finns också ett stort antal gråstens- och tegelkällare samt ett omfattande stadslager. Redan under medeltiden antas staden ha reglerats i form av ett rutnätssystem som utgick från Rådhusorget. Det är framför allt de bevarade medeltida byggnaderna och påträffade byggnadsrester som ligger utmed dagens gator som ger stöd åt den tolkningen. Rutnätssystemet har alltså tillkommit före de stora regleringarna som skedde i många av Sveriges städer under 1600-talet (Anund 1997, Bergold 2011, Oldén 2001:17).

Trots att mycket av Arbogas stadsplan är av medeltida ursprung så har vissa regleringar skett under 1600-talet. De största förändringarna har skett söder om ån, som år 1650 drabbades av en omfattande brand vilken ödelade hela den södra stadsdelen (endast Gäddegården klarade sig) (Oldén 2001:17). Fornlämningen Arboga stadslager L2004:3307 innefattar i stort sett hela Arbogas innerstad.

Figur 3. Fornlämningsmiljön kring undersökningsområdet. Skala 1:10 000.

Historiskt kartmaterial

På Arboga museum finns en tidigare okänd avritning av en stadsplan från år 1636, alltså före branden. Vid en jämförelse av 1636 års karta och en stadsplan som upprättades efter branden omkring år 1660, kan vi se att vissa regleringar skett i den södra delen efter 1650 års brand. På kartan från år 1636 syns Storgatan betydligt smalare än på den senare kartan från 1660-talet. På den senare kartan löper gatan också i en mer strikt nord-sydlig riktning.

Att även ägostrukturen och tomterna förändrats efter branden syns också vid en jämförelse av kartorna. Vissa tomter, bland annat i kvarteret Sämskmakaren, är större på den äldre kartan från år 1636, där tre stora tomter syns. På ägokartan från omkring år 1660 finns i samma kvarter nu fyra mer långsmala tomter.

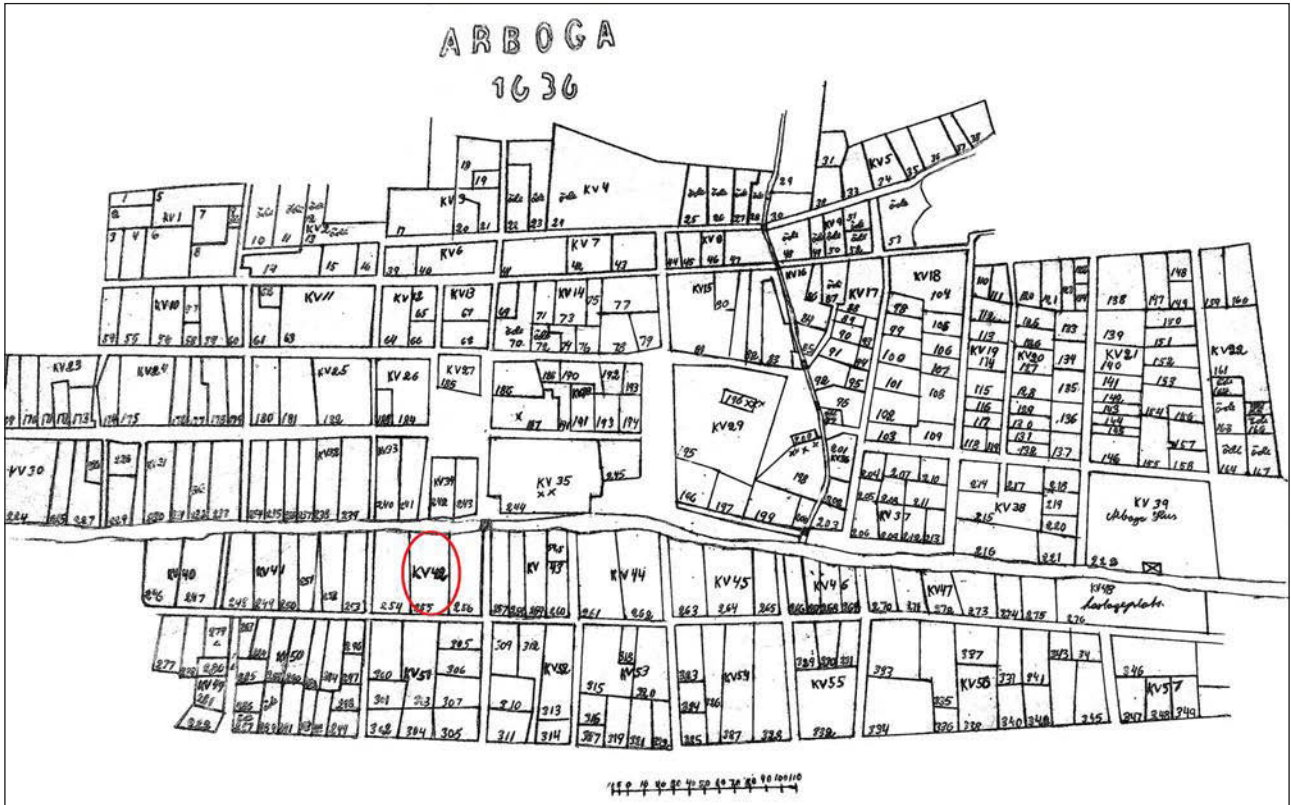
På en yngre stadsplan upprättad år 1750 har strukturen på tomterna förändrats ytterligare något till två långsmala tomter i väster, en stor tomt i de centrala delarna och en liten hörntomt i korsningen Storgatan/Kapellgatan.

Stadens bebyggelse finns inte utritad förrän på en stadsplan upprättad år 1857 och på en något yngre karta från år 1879. Dessvärre går inte dessa kartor att hitta i de digitala arkiven. Stadsplan från år 1879 finns dock återgiven i skriften Arboga Stads kärna Bebyggelsehistoria och Byggnadsordning där bebyggelsen inom Sämskmakaren syns. På kartan ligger bostadshuset ut mot Storgatan och förråds- och fähus på innegårdarden.

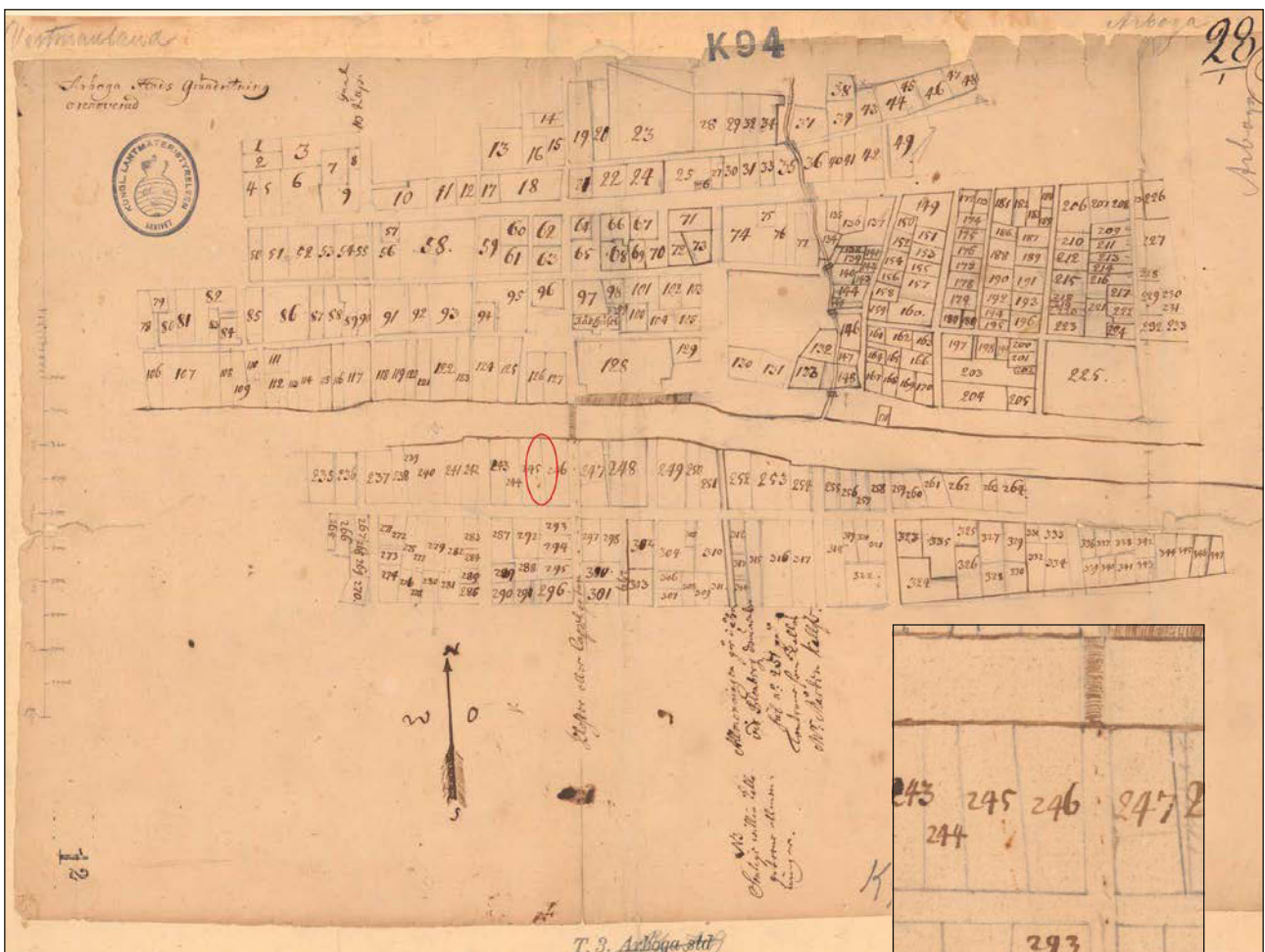
Den nu aktuella tomten nummer 5 (se sid 20 Oldén 2001) utgjorde vid undersökningstillfällena en öppen gårdsyta sluttandes mot åkanten. Två mindre träbyggnader finns ännu kvar, dels en bykstuga vid ån, dels ett gårdshus i de centrala delarna av tomten. Byggnaderna är uppförda senast år 1857, men kan mycket väl ha anlagts redan under mitten av 1600-talet. Bägge husen har kraftiga stengrunder och är uppförda i liggtimmer men fähuset är klätt i modernare träpanel av stående virke. Övriga byggnader som funnits på tomten tillkom under början eller mitten av 1800-talet. Enligt en byggnadsinventering från 1975 var de svårt förfallna och de revs strax därefter (bebyggelseregistret 1975, 1998).

Figur 4. Rivning av bostadshuset ut mot Storgatan. Fototid 1900-tal.

Figur 5. 1636 års stadsplan. Ej till skala.

Figur 6. 1660 års stadsplan med förstort utsnitt. Ej till skala.

Figur 7. 1751 års stadsplan med ett förstort utsnitt. Ej till skala.

Tomtägare

I Arboga minnes årsbok från 1970 finns en uppteckning av tomtägare söder om ån. Tomt 5 inom Sämksmakaren betecknas i de äldre uppteckningarna som 254A och 254B. Den äldsta kända tomtägaren är från år 1642 då tomten ägs av Crisman Jonsson och handlare Sven Olsson Palm. År 1665, alltså efter stadsbranden ägs tomten av Jacob Sämksmakare, år 1686 är en kopparslagare Leon Meijer upptagen som ägare. År 1694 ägs tomten återigen av en sämskmakare vid namn Petter.

Under 1700-talet finns bland annat en svaravare, en handlare, en hovslagare en lagman, och en häradshövding nedtecknade som tomtägare. Från 1800-talet finns uppgifter om två glasmästare, en kvartersmästare, en skeppare och en handlare. Från slutet av 1800-talet huserade missionsförbundet och Sionförsamlingen på tomten.

Att tomterna ägdes av hantverkare behöver nödvändigtvis inte betyda att hantverk utövades på platsen eller att personen i fråga ens bodde på tomten. Närheten till ån gör det dock sannolikt att vattenkrävande hantverk såsom till exempel skinnhantering och eldfångda verksamheter som smedjor kan också ha antagits funnits i kvarteret.

TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

I Arboga har endast ett fåtal större arkeologiska undersökningar utförts. På den norra sidan om ån har kvarteren Barnhuset och Harneskmakaren och Grogården undersökts. Söder om ån har kvarteret Sämksmakaren förundersökts genom söschakt. Undersökningarna har gett en bild av att det finns omfattande lämningar och kulturlager under marknivå. Dateringar visar på en första etablering under 1200-talet, både norr och söder om Arbogaån.

Ett antal mindre undersökningar har utförts i staden i samband med till exempel nedläggning eller byte av rörledningar. Både i den norra och södra delen av staden. Dessa små ingrepp har genererat ytterligare information om stadens äldsta skeden. Undersökningarna visar på bebyggelseämningar, tomter, gator, aktiviteter, lager och fynd.

Inom kvarteret Sämksmakaren, gjordes en provundersökning år 1979. En mindre yta undersöktes på den södra delen av tomt 5 mot Storgatan. I schaktet påträffades kulturlager på upp till 1,8 meter. Lagren bestod till huvudsak av kulturlager med kraftigt inslag av gödsel. Bebyggelseämningar i minst två nivåer påträffades både längs Storgatan och längre norrut, vilket tyder på att tomten haft en tät gårdsbebyggelse. Antydning till en gränd eller en hålväg lagd i flera skikt påträffades i söder ut mot Storgatan. Gränden har haft ungefär samma sträckning som Storgatan idag (Svensson 1980b).

Under 2001 utfördes en förundersökning inom Sämssmakaren 5, där tre mindre schakt togs upp. Bebyggelselämningar från minst fyra faser konstaterades i förundersökningens södra del i schaktet ut mot Storgatan. Lämnings från 1800-talets bebyggelse överlagrade ett spisfundament med intilliggande trägolv och en träsyll. Utifrån fynd av kakel har byggnaden daterats till 1600-tal. Byggnaden låg i sin tur på en äldre nivå med två stolphål. Mot botten fanns en äldsta markberedningsnivå (Alström 2002).

År 2003 utfördes ytterligare en förundersökning inom kvarteret där fyra schakt om 182 kvm grävdes. Resultaten visade att det inom tomten finns välbevarade kulturlager och flera bebyggelsenivåer med dateringar från 1200-talets mitt fram till modern tid. Kulturlagertjockleken varierade kraftigt över området och uppgick som mest till 1,8 meter. Lagren hade skiftande bevaringsgrad med välbevarade organiska lager i söder och i öster medan den norra och västra delen var uttorkade och komprimerade. Den gränd som påträffades år 1979 bekräftades även vid denna förundersökning. Gränden har tolkats kunna vara en äldre sträckning av Storgatan. I den norra delen av tomten påträffades bland annat en källare under en befintlig gårdsbyggnad, grunden till ett fähus, trä- och stenbeläggningar. Fyndmaterialet bestod av keramik, djurben, bearbetade benföremål, glas, järn, slagg och mynt (Jonsson & Wallebom 2004).

Mellan åren 2021 och 2024 har omfattande renoveringar skett av vatten- och avloppsledningar i Storgatan i den södra delen av Arboga. Även fjärrvärme och elledningar har grävts ner i området. Arbetet har övervakats arkeologiskt längs sträckan från Grindbergatullen i väster till Herrgårdsbron i öster, rakt genom den södra delen av Arboga stad och tillika fornlämningsområdet för Arboga stadslager L2004:7707.

Trots att arbetet till största del skett i befintliga schakt och i relativt små ytor, har arbetet genererat ny kunskap om fornlämningen och gett en bild av den medeltida och tidigmoderna södra stadsdelen i genomskärning. Medeltida gatunivåer, grunder till byggnader och unika fynd har gett en mer nyanserad bild av den medeltida och tidig moderna staden Arboga. Vid korsningen Storgatan och Kapellgatan angränsande till det nu aktuella undersökningsområdet inom Sämssmakaren 5 har upp till 6 faser av gatunivåer undersökts och dokumenterats. I ett tilläggschakt för fjärrvärme grävdes ett schakt inom Sämssmakaren 5 södra del. I schaktet påträffades en träbeläggning (kavelbro) som utifrån fynd daterats till första hälften av 1600-talet och tiden före stadsbranden år 1650 (Strengbom 2025).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de delar av fornlämningen som framkom vid schaktningen.

Målgrupper för den arkeologiska undersökningen är främst Länsstyrelsen och Gustav Öberg. Undersökningen ska ge kunskap om vår historia med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Den arkeologiska schaktningsövervakningen skedde i etapper från april 2023–maj 2024 och i samband med allt markarbete övervakades schaktningen som skedde skiktvis ner till anläggningsnivå eller till erforderat djup. Schakten grävdes som djupast 0,8 meter under marknivå. Till största del grävdes schakten till ett djup av 0,3–0,4 meter.

Även den pålning som skedde i de södra delarna av fastigheten övervakades och dokumenterades.

Under fältarbetets gång hölls möten på plats där Länsstyrelsen, fastighetsägare, entreprenörer och personal från arkeologgruppen deltog.

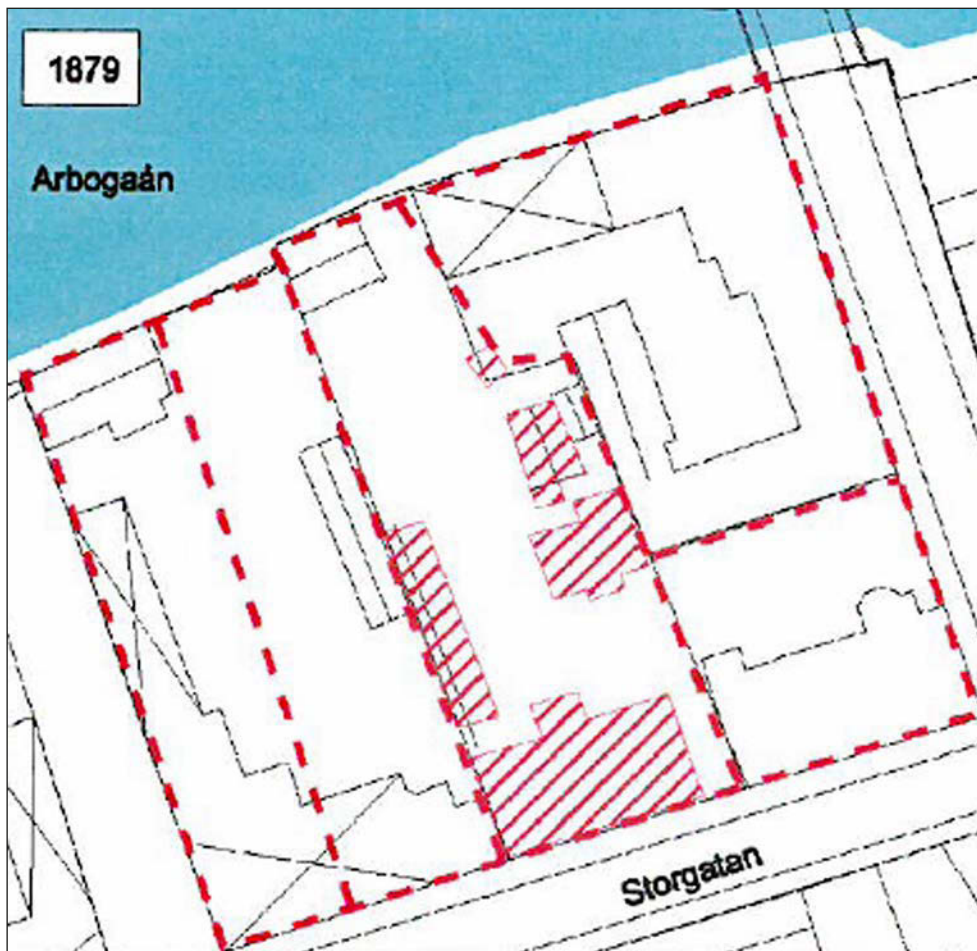
En kontinuerlig uppdatering per telefon hölls också mellan Länsstyrelsen och Arkeologgruppen under arbetets gång.

Under både fältarbetet och rapportarbetet har rapporten för förundersökningen som utfördes år 2003 vart till stor hjälp för förståelsen av platsen och i tolkningen av de påträffade lämningarna.

RESULTAT

I samband med markarbeten inom fastigheten övervakades tre schakt om en sammanlagd yta av cirka 115 kvadratmeter.

Schakt 1 grävdes söder om ett befintligt gårdshus inför en utbyggnad av gårdshuset. Schaktet mätte 7×6 meter och grävdes ner till ett djup av 0,3–0,4 meter. Större delen av schaktet bestod av omrörda massor från 2003 års förundersökningsschakt 2. Se figur 9 och figur 10. I schaktets östra kant framkom dock en stensyll (A100) i nord-sydlig riktning. Syllen var synlig cirka 4 meter och bestod av grovt huggna stenar med storleken 0,3–0,7 meter. Placeringen av stensyllen stämmer överens med ett uthus som finns på 1879 års stadsplan, se vidare tolkningsdel figur 21.

Figur 8. Utklipp från Wallenbom & Jonsson 2004 som visar bebyggelsen inom fastigheten Sämskmakaren 5 med bakgrund av 1879 års stadsplan.

Figur 9. Schakt 1 fotat från väster. Notera stentrappan till vänster i bild och syll A100 i schaktkanten längs upp i bild.

Schakt 2 grävdes i de centrala delarna av tomten längs med den västra tomtgränsen. Schaktet var omkring 14×4 meter långt och grävdes ner till ett djup av 0,3 meter. Den norra delen av schaktet var uppfyllt av stora huggna stenar som troligen är grundstenar från en uthuslänga. I schaktets centrala delar framkom en markduk som täcker ett av 2003 års förundersökningschakt (4A).

I den södra delen av schaktet framkom direkt under vegetationsskikt och matjord fragmentariskt bevarat trä liggandes i knut (A110). Träet låg i öst-västlig riktning och nordsydlig riktning. Bevaringsgraden var så dålig att det inte går att avgöra om det är rester av en innervägg eller ett plankgolv. Träet låg på en kompakt yta av grå lera (A120). Lerlagret var bevarat inom en 1,9×1,8 meter stor yta och kan vara en golvyta. A110 och A120 stämmer överens med placeringen av ett uthus avbildat på en stadsplan från år 1879, se figur 11. Anläggningarna täcktes med markduk och finns bevarade "in situ".

Figur 10. Schakt 2. Fotat från nordöst.

Figur 11. Trä A110 och lerlager A120 fotat från öster.

Schakt 3 grävdes för VA och schaktet grävdes från Storgatan i söder längs med tomtens östra sida och vidare norrut för att ansluta till schakt 1. Schaktet var cirka 25 meter långt och grävdes till ett djup av 0,8–0,4 meter med fall söderut. Bredden på schaktet var cirka 0,5–0,8 meter.

Schaktet bestod till största del av omrörda massor med järnskrot, betong, sten och tegel. Schaktets östra kant var dessutom stört av ett äldre ledningschakt och två cementbrunnar. Endast på två ställen framkom spår av bebyggelse. I den södra delen av schaktet framkom en träplanka (A130) på 0,7 meters djup. Träet mätte 0,8×0,2 meter och låg på ett grusigt lager med tegelfragment och smuligt murbruk. Träplankan går inte att knyta till någon konstruktion utan kan snarast tolkas som en del av rasmaterial troligen från bebyggelsen som revs på 1970-talet.

I schaktets norra del på ett djup av 0,4 meter framkom spår av en stensyll i nord-sydlig riktning (A140). Syllen var synlig i schaktet i 0,8 meter och bestod av stenar i storleken 0,2–0,3 meter. I den södra delen av syllen fanns spår av gulbeige murbruk. Placeringen av A140 stämmer överens med farstun till en gårdsbyggnad på 1879 års karta. I schaktets norra del framkom en markduk från förundersökningens schakt 2.

Figur 12. Norra delen av Schakt 3. Notera markduken längs den östra schaktkanten som är del av FU schakt 2. Foto från söder.

En återupptäckt källare

När det röjdes upp kring det befintliga gårdshuset blev en hålighet synlig under uthusets södra kortsida. Håligheten visade sig vara en igenfylld välvd källare. Samma källare hade påträffats och dokumenterats redan vid 2003 års förundersökning men hade återigen fallit i glömska.

När källaren tömts på skräp och fyllnadsmassor kunde på nytt en dokumentation av källaren ske. Söder om uthuset framkom en trappa i sten och cement ner till en välvd källaröppning.

Figur 13. Den igenlagda ingången till källaren innan upprensning. Foto från Söder.

Figur 14. Källaringång. Foto från norr.

Källarens innermått mätte cirka 4,4 meter (n-s) × 2,4 meter (ö-v) och bestod av två rum, avskilda av en modern cementvägg. Den södra delen av källaren hade cementgolv och var tydligt moderniserad. Den inre delen av källaren var kallmurad i gråsten och enstaka tegelstenar utan synliga moderna ingrepp. Källaren har ett välvt tak av gråsten med en höjd av omkring 1,6 meter. Valvet sträckte sig ända ner till nuvarande marknivå som bestod av ett omkring 0,5 meter tjockt lager av sand, småsten och fragment av taktegel. En provgrop om 0,5×0,5 meter grävdes igenom sandlagret och på 0,5 meters djup framkom en stenlagd yta. Det är oklart om detta är den ursprungliga golvnivån men med tanke på att valvet sträckte sig nästan ända ner mot den stenlagda ytan är det rimligt att anta att det funnits en äldre golvnivå på en djupare nivå.

Figur 15. Provgrop i källare med stenlagd yta i botten. Foto från öster.

Dessutom fanns längs den västra långsidan av källaren ett avsnitt med löpstenar av stortegel cirka 0,8 meter bred och synlig cirka 0,3 meter ovan den uppfyllda grusnivån. Vartannat murskift bestod av löpstenar (tegelstenar med långsidan i murlivet) och vartannat av koppstenar, (stenar med kortsidan i fasaden).

Detta avsnitt av löpstenar hade uppmärksammats redan vid 2003 års förundersökning. Då noterades också två igenmurade öppningar i källarens västra och sydöstra delar. Dessa kan vara öppningar ut till flera källarrum. Väster om gårdshuset noterades en tydlig svacka i terrängen som antyder att det finns ytterligare ett källarrum som är igenlagt (Wallenbom & Jonsson 2004).

Figur 16. Källarens norra kortsidan med välvat tak och löpstenar nere till vänster i bild. Foto från sydöst.

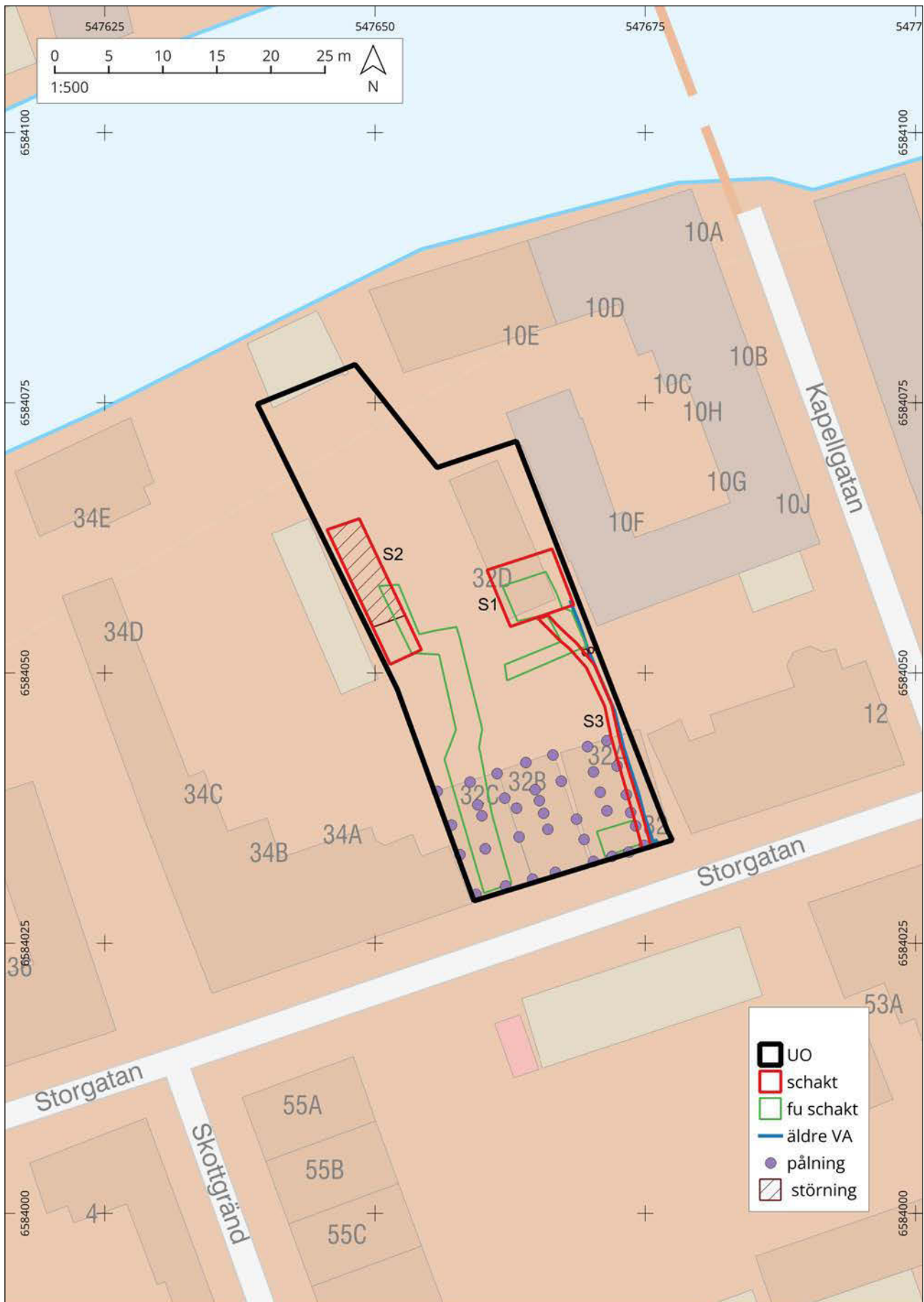
Pålning

Avslutningsvis övervakades den pålning som skedde som grundförstärkning till bostadshuset i tomtens södra del ut mot Storgatan. Förundersökningens resultat visade att det var i de södra och östra delarna som de mest omfattande och välbevarade lämningarna fanns.

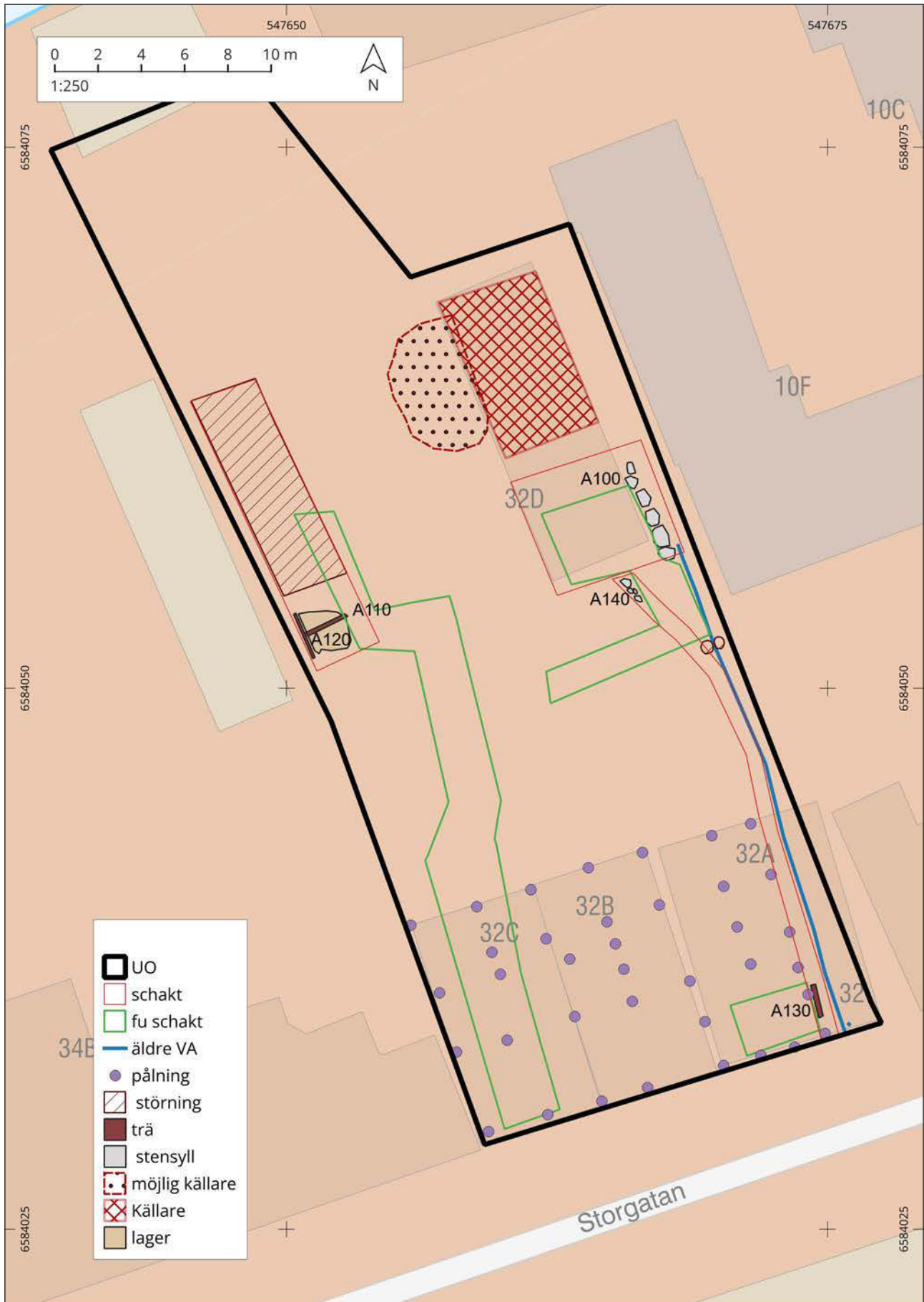
Ytan som skulle pålas schaktades först av med omkring 0,3 meter. Inget av arkeologiskt intresse framkom på den nivån. Sedan drevs 37 pålar av stål ner inom en omkring 17×10 meter stor yta. När pålningen nådde fast mark fylldes rören med cement. Med den här metoden gick det inte att se vilken omfattning pålningen har perforerat kulturlager och bebyggelse lämningar.

Figur 17. Pålning inför byggnation utmed Storgatan. Foto Från norr.

Figur 18. Schaktplan. Skala 1:500.

Figur 19. Anläggningsplan. Skala 1:250.

TOLKNING

Utifrån kartstudier har konstaterats att de lämningar som påträffades vid schaktningsövervakningen bestod av byggnadslämningar efter 1800-tals bebyggelsen som fanns på tomten fram till i mitten av 1970-talet.

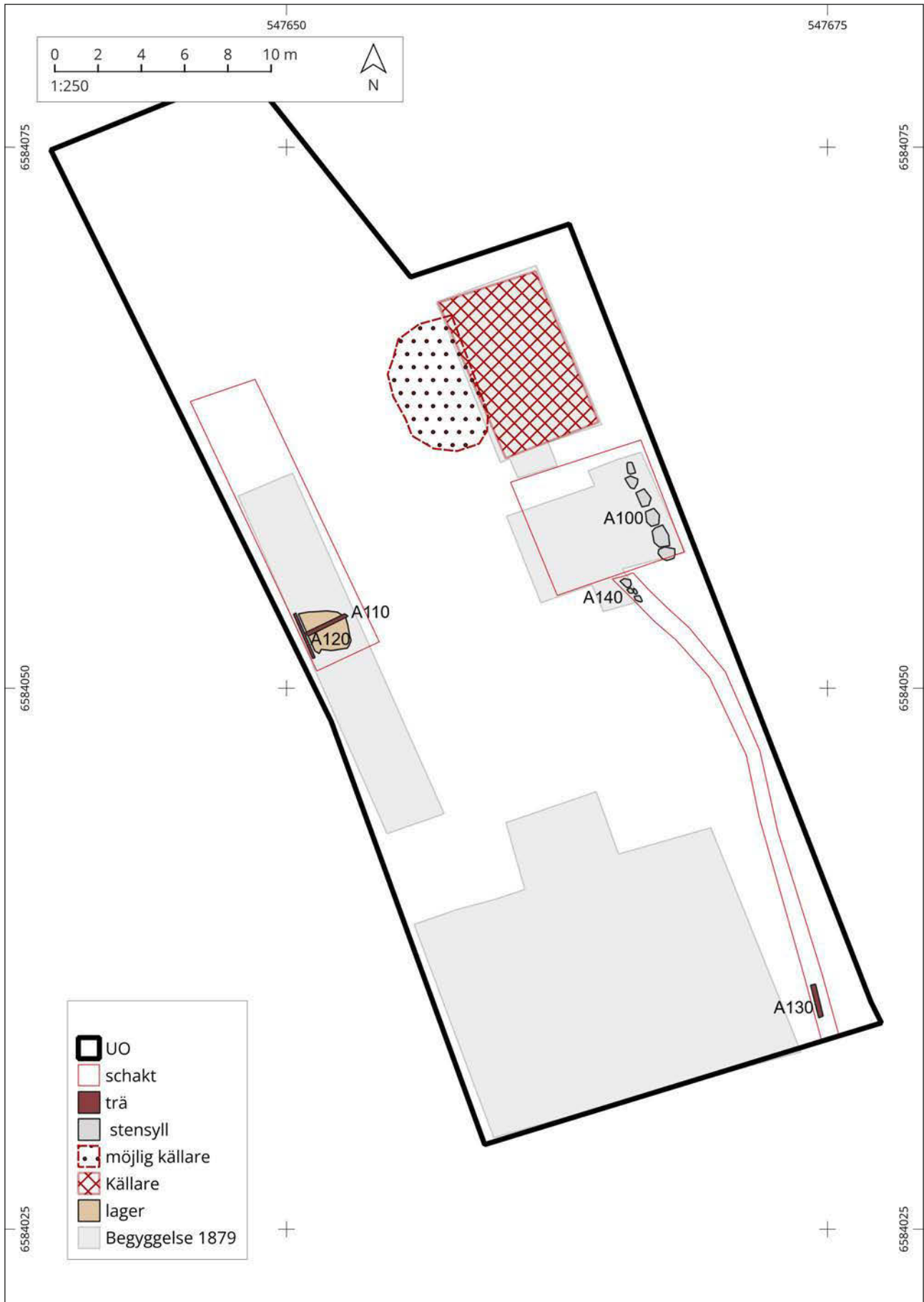
Den källare som återupptäcktes under befintlig gårdsbebyggelse är densamma som påträffades vid 2003 års förundersökning. Utifrån storleken av teglet (stortegel) som förekommer i källarens murar bedöms källaren kunna vara av medeltida ursprung.

Källaren finns inte med i uppteckningen av Arbogas medeltida källare (Bergqvist & Bäck 2000). Källaren är inte heller registrerad i KMR, och finns inte registrerad sedan tidigare i KMR men har i samband med rapportframställningen registrerats.

Fynden var av sentida karaktär och bestod av en hel del selterkrus i saltglaserat stengods, järnskrot och tegel. Fynden noterades men tillvaratogs inte.

Figur 20. Delar av Selterkrus påträffade utanför den återupptäckta källaren.

Figur 21. Plan över påträffade lämningar med 1800-tals bebyggelsen i grått. Skala 1:250.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN

I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Arbetet utfördes som en schaktningsövervakning och rapporten är uppställd utifrån undersökningsplanen som i stort sett följts. Ett undantag är dock den satta tidsplanen som inte följts då rapporten inte färdigställts inom den ut-satta tidsramen.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Västmanland
Kommun	Arboga
Landskap	Västmanland
Socken	Arboga stad
Fastighet	Sämskmakaren 5
Lämningsnummer	L2004:3307 stadslager
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	18/1900-tal
Typ av undersökning	Schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-04-14
Länsstyrelsens diarienummer	431-991-2023
Ärendenummer i Fornreg	202400758
Arkeologgruppens projektnummer	P23017
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Erica Strengbom, Ebba Knabe
Undersökningstid	2023-05-24 till 2024-04-30
Undersökt yta	117 m ²
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan J133-10G7a64 X657655 Y547655
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Det analoga arkivmaterialet förvaras hos Arkeologgruppen tillsvidare
Digitalt arkiv	Det digitala arkivet förvaras hos Arkeologgruppen tillsvidare
Fynd	Inga fynd tillvaratagna

REFERENSER

Litteratur

- Alström, U. 2002. *Kvarteret Sämskmakaren. Arkeologisk förundersökning. Sämskmakaren tomt 5.* Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport 2002: A20.
- Anund, J. 1995. *Medeltida bebyggelse och reglering i Arboga.* UV Uppsala Rapport 1995:28.
- Anund, J. 1998. Det medeltida Arboga – stadsplan och arkeologi. Ett stadsarkeologiskt bidrag. Ingår i Franzen, B. 1998. *Sturetidens monetära system. Pant eller penningar som information i köpstaden Arboga.* Stockholm.
- Bergold, H. 2011. *Kvarteret Helge And 17 i Arboga Västmanland, Arboga stad och kommun.* Arkeologgruppen rapport 2011:01.
- Bergqvist, U. & Bäck, M. 2000. *Arboga medeltida källare samt kulturlager i kvarteret Boktryckaren.* Arkeologisk förundersökning. UV Bergslagen rapport 2000:3.
- Brattström, J. E. 1970. *Ur Arboga minnes årsbok 1970.* Arboga.
- Järpe, A. 1976. (Med bidrag av Hans Andersson). *Arboga. Medeltidsstaden 2.* Rapport Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Nordström, A. 2015. *Odling och bebyggelse i det tidigmoderna Arbogas utkant.* Arkeologiska uppdragsverksamheten rapport 2015:49.
- Oldén, G. 2001. *Arboga stadskärnabebyggelsehistoria och bebyggelseordning.* Örebro.
- Strengbom, E. 2025. *Rakt genom staden -Arkeologi i Storgatan Arboga.* Arkeologgruppen Arboga rapport 2025:52.
- Svensson, K. 1980. *Provundersökning Kv. Sämskmakaren, Arboga. 1980b. Arboga, Västmanland.*
- Wallenbom, U. & Jonsson, K. 2003. *Kvarteret Sämskmakaren. En tomt i centrala Arboga.* Kompletterande förundersökning. UV Bergslagen rapport 2004:4.

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1 (föregående sida). Översiktskarta med aktuellt område inom grå cirkel. Skala 1:50 000 med instick i skala 1:1 000 000.
- Figur 2. Översiktskarta med aktuellt område inom grå cirkel. Skala 1:20 000 med instick i skala 1:50 000.
- Figur 3. Fornlämningsmiljön kring undersökningsområdet. Skala 1:10 000.
- Figur 4. Rivning av bostadshuset ut mot Storgatan. Fototid 1900-tal.
- Figur 5. 1636 års stadsplan. Ej till skala.
- Figur 6. 1660 års stadsplan med förstorat utsnitt. Ej till skala.
- Figur 7. 1751 års stadsplan med ett förstorat utsnitt. Ej till skala.
- Figur 8. Utklipp från Wallenbom & Jonsson 2004 som visar bebyggelsen inom fastigheten Sämshmakaren 5 med bakgrund av 1879 års stadsplan.
- Figur 9. Schakt 1 fotat från väster. Notera stentrappan till vänster i bild och syll A100 i schakt kanten längs upp i bild.
- Figur 10. Schakt 2. Fotat från nordöst.
- Figur 11. Trä A110 och lerlager A120 fotat från öster.
- Figur 12. Norra delen av Schakt 3. Notera markduken längs den östra schaktkanten som är del av FU schakt 2. Foto från söder.
- Figur 13. Den igenlagda ingången till källaren innan upprensning. Foto från Söder.
- Figur 14. Källaringång. Foto från norr.
- Figur 15. Provgrop i källare med stenlagd yta i botten. Foto från öster.
- Figur 16. Källarens norra kortsidan med välvt tak och löpstenar nere till vänster i bild. Foto från sydöst.
- Figur 17. Pålning inför byggnation utmed Storgatan. Foto Från norr.
- Figur 18. Schaktplan. Skala 1:500.
- Figur 19. Anläggningsplan. Skala 1:250.
- Figur 20. Delar av Selterkrus påträffade utanför den återupptäckta källaren.
- Figur 21. Plan över påträffade lämningar med 1800-tals bebyggelsen i grått. Skala 1:250.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

- Bilaga 1. Schakttabell
- Bilaga 2. Anläggningstabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Längd/m	Bredd/m	Djup/m	Beskrivning	Övrigt
1	7	6	0,3	Schaktet grävdes där utbyggnad av gårdshus skulle byggas. Omrörda massor av sand, järnskrot, sten och taktegel. FU schakt i den södra delen av schaktet.	Stensyll A100 i östra delen av schaktet.
2	14	4	0,3	Störning i den norra delen av schaktet med stora huggna/sprängstenar. I södra delen i botten av schaktet rester av korslagt trä som kan vara delar av en innervägg eller trågol. Under träet fanns grå kompakt lera.	A110 trä, A120 lerlager
3	24	0,8	0,8-0,4	Grävdes från Storgatan i söder till utbyggnad i norr. Djupast i söder med 0,8 meter. Schaktet förlades i kanten av ett äldre VA schakt. Omrörda massor ner till 0,7 meter i söder och 0,4 meter i norr.	A130 trä, A140 stensyll

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Längd/m	Bredd/m	Djup/m	Beskrivning	Övrigt
100	Stensyll	4	0,6		Stensyll synlig i fyra meter i den östra schaktkanten. Bestående av grovt huggna stenar i storleken 0,3-0,7 meter. Bevarad in situ.	Hör troligen till byggnad synlig på 1879 års stadsplan.
110	Trä	2-2,3	0,2		Två korslagda träplankor. Svårt att avgöra om de hör till en innervägg eller är del av ett plankgolv.	Hör troligen till avlångt uthus som finns avbildat på 1879 års stadsplan. Täckt med markduk och bevarat in situ.
120	Lager	1,9	1,8		Kompakt grå lera.	Golvytta? i uthus hör ihop med A110. Täckt med markduk och bevarat in situ.
130	Trä	0,8	0,2		Fragmentariskt trä.	
140	Stensyll	0,8	0,3		Stensyll av stenar i storlek 0,2-0,3 m i nord synlig riktning.	Del av farstu till gårdshus synlig på 1879 års stadsplan?
150	Källare	4,4	2,4	2	Gråstenskällare med tegelvalv. Under befintlig gårdsbyggnad.	Samma källare som beskrivs i 2004 års förundersökningsrapport.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2025:47

